

Michał Bleszyński
Radca prawny

Oplaty od producentów i importerów sprzętu kopiującego i związanych z nimi czystych nośników

Zgodnie z art. 20 ust. 1 pkt 2 i 3 PrAut:

- a. producenci i importerzy kserokopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń reprograficznych umożliwiających pozyskiwanie kopii całości lub części egzemplarza opublikowanego utworu oraz
- b. producenci i importerzy czystych nośników służących do utrwalania, w zakresie własnego użytku osobistego, utworów lub przedmiotów praw pokrewnych, przy użyciu urządzeń, o których mowa w pkt a) powyżej - są obowiązani do uiszczania, za pośrednictwem tzw. organizacji zbiorowego zarządzania, opłat na rzecz twórców i wydawców.

Organizacją właściwą do pobierania opłat, o których mowa w art. 20 ust. 1 pkt 2 i 3 PrAut, na rzecz twórców jest Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL, z kolei na rzecz wydawców Stowarzyszenie Autorów i Wydawców „Polska Książka”²⁴. Odnośnie wysokości opłat, zgodnie z art. 20 ust. 1 PrAut, nie mogą one przekraczać 3% kwoty należnej z tytułu sprzedaży urządzeń i nośników²⁵. Powinny one być uiszczane w terminach kwartalnych w terminie 14 dni od dnia zakończenia każdego kwartału.

Analizując treść art. 20 PrAut można zastanawiać się dlaczego ustawodawca nałożył na producentów i importerów obowiązek uiszczania opłat. Dodatkowo pytania mogą dotyczyć sposobu wykładni i zakresu pojęć użytych w przepisie.

Cel wprowadzenia art. 20 PrAut.

W literaturze wielokrotnie wskazywano na motywy wprowadzenia omawianej regulacji²⁶. Ma ona ścisły związek z normami dotyczącymi tzw. dozwolonego użytku prywatnego.

²⁴ patrz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003r. w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów Dz. U. z 2003r. nr 105 poz. 991 z późn. zm.

²⁵ konkretna wysokość wynagrodzeń została wskazana w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003r. w sprawie określenia kategorii urządzeń ... (patrz przypis 1)

²⁶ Przykładowo: Jan Bleszyński „Kopiowanie utworów piśmienniczych w świetle współczesnych możliwości technicznych” [w:] „Księga pamiątkowa z okazji 80-lecia rzecznictwa patentowego w Polsce”, Warszawa 2001.

Zgodnie z art. 23 PrAut „bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku prywatnego”, przy czym „zakres dozwolonego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa powinowactwa lub stosunku towarzyskiego”. Przepis ten stanowi wyjątek od reguły ogólnej zawartej w art. 17 PrAut, zgodnie z którym „jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu”.

Regulacje dotyczące tzw. dozwolonego użytku²⁷ można podzielić na te, które zwalniają z obowiązku uzyskiwania zgody na korzystanie oraz z konieczności wypłaty wynagrodzenia na rzecz uprawnionych oraz na te, zgodnie z którymi nie ma potrzeby uzyskiwania zgody na korzystanie, z kolei pozostaje konieczność wypłaty wynagrodzenia na rzecz uprawnionych.

Art. 23 PrAut zaliczyć można do pierwszej kategorii. W sytuacji korzystania z utworów w ramach tzw. dozwolonego użytku prywatnego nie ma konieczności nie tylko uzyskiwania zgody, ale również wypłaty wynagrodzenia.

W związku ze zwiększającą się skalą eksploatacji w ramach tzw. dozwolonego użytku prywatnego pojawiła się jednak konieczność ustawowego zabezpieczenia interesów podmiotów, które odczuwają następstwa tej eksploatacji. Regulacje stanowiące odpowiednik art. 20 PrAut można spotkać również w ustawodawstwie innych państw. Przykładem mogą być tu regulacje niemieckiej ustawy dotyczącej prawa autorskiego. Opłaty, o których mowa w art. 20 PrAut, mają za zadanie skompensować dozwolony użytek prywatny. Częsty błąd przy wykładni art. 20 PrAut, polega na przyjęciu, że opłata o której mowa w tej regulacji stanowi kompensatę z tytułu „naruszania” praw twórców. Należy jednak odróżnić kompensatę z tytułu „naruszenia” od kompensaty z tytułu korzystania w ramach dozwolonego użytku. Jeżeli korzystanie odbywa się na podstawie przepisów o dozwolonym użytku nie można mówić o naruszeniu prawa. Nie narusza bowiem praw ten, kto postępuje zgodnie, czy też w oparciu o normę prawa. Jest faktem notoryjnym, że ostatnie lata przyniosły istotne zmiany w sposobie eksploatacji utworów chronionych prawem autorskim, w szczególności utworów literackich, naukowych i technicznych. Do tego aby opisać obecną skalę korzystania z utworów, używane jest często obrazowe

²⁷ Regulacje dotyczące dozwolonego użytku chronionych utworów zawarte są w Oddziale 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

sformułowanie „lawinowa eksploatacja”. Bardzo dobrze oddaje ono aktualny sposób korzystania z utworów, przy czym nie chodzi tylko o to, że poszczególne osoby eksploatują bardzo dużą ilość utworów ale również o to że korzystanie ma charakter powszechny.

Postęp techniczny stwarza coraz to nowe możliwości eksploatacyjne, przy czym z jednej strony znacznie łatwiejszy stał się dostęp do utworów chronionych prawem autorskim, z drugiej zaś strony skala i sposób eksploatacji całkowicie uniemożliwiają sprawowanie, indywidualnie przez poszczególnych twórców, nadzoru nad korzystaniem z utworów. Jedną z możliwych reakcji na postęp techniczny, było całkowite uzależnienie wszelkiego rodzaju eksploatacji utworów od uzyskania indywidualnej zgody uprawnionych twórców, jednak nie wydaje się to właściwy kierunek, jako nie uwzględniający interesu społecznego.

Obecnie skala zwielokrotniania utworów przez osoby prywatne jest tak duża, że podmioty wytwarzające egzemplarze utworów w sposób profesjonalny, w ramach działalności gospodarczej, wyraźnie i alarmująco sygnalizują znaczny wpływ nowych form eksploatacji na prowadzoną przez nich działalność. Jest zrozumiałym, że osoba prywatna mogąca samodzielnie oraz praktycznie prawie bez-kosztowo pozyskać egzemplarz utworu, skorzysta z tej formy, aniżeli z zakupu egzemplarza utworu wytworzonego przez podmiot profesjonalny w ramach prowadzonej przez siebie działalności. Prowadzi to w konsekwencji do zmniejszania zapotrzebowania na działanie podmiotów profesjonalnych i ograniczenie skali prowadzonej przez nie działalności. Powoduje to również zmniejszenie bądź wprost zablokowanie wpływów na rzecz twórców.

Uwzględniając powyższe, nie powinno budzić wątpliwości, że nowe formy eksploatacji utworów powodują konieczność tworzenia nowych rozwiązań prawnych, takich jak art. 20 PrAut, dzięki którym nowe sposoby eksploatacji utworów będą odbywały się w zgodzie z prawem autorskim oraz bez pokrzywdzenia twórców, z zachowaniem przysługujących im praw, w szczególności prawa do wynagrodzenia.

Pojęcie „urządzenie reprograficzne”

Pojęcie „urządzenie reprograficzne” ma charakter ogólny. Nie jest to nazwa konkretnego urządzenia, a zbiorcze określenie urządzeń o określonych cechach i funkcjach. Użycie tego pojęcia było zabiegiem świadomym i celowym. Posłużenie się zamiast terminem „urządzenie reprograficzne”, szczegółowymi nazwami konkretnych urządzeń prowadziłoby do tego, że każda zmiana w zakresie techniki powodowałaby dezaktualizację zapisów ustawy. Byłoby to sprzeczne

z zasadami prawidłowej legislacji. Przykładowo, w początkowej fazie stosowania art. 20 PrAut, w praktyce opłaty wnoszone były prawie wyłącznie od urządzeń służących do kopiowania utworów (kserokopiarek). Tymczasem dziś, po wielu latach od dnia wprowadzenia art. 20 PrAut widzimy, że korzystanie z tych urządzeń zmniejsza się, a w ich miejsce pojawiają się inne nowocześniejsze i łatwiejsze w użyciu urządzenia. Obecnie coraz częściej do kopiowania utworów wykorzystywany jest np. aparat cyfrowy i to nawet nie będący odrębnym urządzeniem, lecz np. aparatem znajdującym się w aparacie telefonicznym. Powyższe zobrazować można zjawiskiem dobrze znanym z bibliotek naukowych. Tak jak w przeszłości książki były wypożyczane w celu sporządzenia ksero w zakładzie znajdującym się najczęściej nieopodal biblioteki, tak dziś osoby chcące uzyskać kopie utworów powielają je przy użyciu aparatów cyfrowych w samej bibliotece. Sytuacja ta stanowi fakt notoryjny, a producenci nowych urządzeń, mając świadomość różnego sposobu ich wykorzystania, akcentują możliwości urządzeń w zakresie uzyskiwania kopii utworów, w trakcie działań promocyjnych, opisując funkcje i możliwości urządzeń.

W celu przeprowadzenia poprawnej wykładni pojęcia „urządzenie reprograficzne”, można oprzeć się na różnych rodzajach wykładni, w tym skorzystać z wykładni językowej, historycznej i celowościowej. Ponadto, należy wskazać funkcję całego art. 20 PrAut, w którym pojęcie „urządzenie reprograficzne” zostało użyte.

W obecnym brzmieniu art. 20 PrAut²⁸, mowa jest o „*kserokopiarkach, skanerach i innych podobnych urządzeniach reprograficznych umożliwiających pozyskiwanie kopii całości lub części egzemplarza opublikowanego utworu*”. Wskazano więc przykładowe urządzenia, jakie powinny być traktowane, jako „urządzenia reprograficzne” (kserokopiarki, skanery). Przykładowe wymienienie „kserokopiarek” oraz „skanerów” nie jest przypadkowe. Istotnym jest, że kserokopiarki oraz skanery to urządzenia, których funkcja i zasada działania nie są w pełni tożsame. To co jest wspólne dla tych urządzeń to uczestniczenie w procesie powielania egzemplarza utworu. Z kolei jedną z najważniejszych różnic między nimi jest to, że korzystając z kserokopiarki uzyskujemy kopię egzemplarza utworu w postaci drukowanej, natomiast skaner umożliwia jedynie przetworzenie egzemplarza utworu do postaci cyfrowej. Używając skanera nie uzyskujemy więc kopii w postaci wydruku, natomiast dopiero połączenie skanera z innym urządzeniem, czy też urządzeniami, np. komputerem i drukarką umożliwia uzyskanie wydruku kopii egzemplarza utworu. Tym samym skaner

²⁸ Pierwotnie art. 20 PrAut miał inne brzmienie, przy czym również użyto w nim pojęcie „urządzenie reprograficzne”.

to jedynie urządzenie, które jest wykorzystane na pewnym etapie uzyskiwania drukowej kopii egzemplarza utworu.

Powyższe stwierdzenia potwierdzają definicje słownikowe. Zgodnie z Uniwersalnym Słownikiem Języka Polskiego dostępnym na stronie internetowej Wydawnictwa PWN – www.pwn.pl „**skaner** [ang. *Scanner* < *scan* ‘przeglądać’, ‘lustrować’, ‘przezesywać’], inform. urządzenie elektroniczne umożliwiające wprowadzanie obrazów (rysunków, fotografii, map) do pamięci komputera; obrazy te, zapisane w postaci mapy bitowej, mogą być następnie przetwarzane.”

Z kolei „**kserokopiarka** [gr.-łac.], urządzenie stosowane do wykonywania kopii metodą elektrofotografii.”

Definicje przytoczone powyżej trzeba uzupełnić definicją pojęć użytych przy tworzeniu powyższych definicji. I tak „**elektrofotografia** [gr.}, *kserografia, metoda wytwarzania kopii przy użyciu kserokopiarek; stosuje się metalową płytę lub cylinder pokryte warstwą fotoprzewodzącą; warstwę tę ładuje się elektrostatycznie, uczulając w ten sposób jej powierzchnię na światło; podczas nasświetlania w miejscach poddanych działaniu światła (zgodnie z rysunkiem oryginału) zwiększa się przewodnictwo elektryczne warstwy, w wyniku czego zostaje z nich usunięty ładunek; powstały obraz utajony jest wywoływany za pomocą tonera.”*

Dodatkowo uwagę zwraca to, że w art. 20 PrAut mowa jest o urządzeniach reprograficznych „*umożliwiających pozyskiwanie kopii całości lub części egzemplarza opublikowanego utworu*”. Użycie sformułowania „*umożliwiający*”, a nie „*służący*” było zabiegiem celowym. Niewątpliwie słowa te nie są tożsame znaczeniowo. Urządzenie które, „*umożliwia*” pozyskiwanie kopii nie musi bezpośrednio „*służyć*” wyłącznie do tego celu. **Użycie słowa „umożliwiający” wskazuje, że pozyskiwanie kopii może być jedynie dodatkową funkcją urządzenia. Poprzez zacytowany zapis wyraźnie przesądzone, że „urządzenia reprograficzne” to w szczególności urządzenia multifunkcyjne.**

Dokonując wykładni art. 20 PrAut, w tym ustalając znaczenie pojęcia „urządzenie reprograficzne” nie można zapominać również o celu, dla którego wprowadzona została ta regulacja.

Celem stworzenia obowiązku wnoszenia opłat od urządzeń reprograficznych, jak wskazano powyżej, było skompensowanie twórcom oraz wydawcom²⁹ eksploatacji utworów, na podstawie art. 23 PrAut (tzw. dozwolony użytek prywatny). Przyjmując, że pobierane opłaty mają skompensować korzystanie w ramach tzw. dozwolonego użytku, z jednej strony opłatami powinny być objęte urządzenia, które w ramach tej formy eksploatacji służą do kopiowania utworów,

²⁹ Jak zostało to wskazane uprzednio, pierwotne brzmienie art. 20 ustanawiało obowiązek wnoszenia opłat jedynie na rzecz twórców. Począwszy od 1 stycznia 2003r., w związku ze zmianą ustawy opłaty są pobierane również na rzecz wydawców.

z drugiej zaś strony suma pobranych opłat powinna umożliwić ich dystrybucję (repartycję) bezpośrednio do twórców, których utwory są kopiowane.³⁰ Obecnie przy zastosowaniu technik statystycznych możliwe jest ustalenie do kogo powinny trafić środki uzyskane od producentów i importerów.

Reasumując, zarówno wykładnia językowa, historyczna i celowościowa wskazuje, że pojęcie „urządzenie reprograficzne” należy rozumieć szeroko. O zakresie tego pojęcia decyduje funkcja urządzenia, tzn. zdolność do wykonywania kopii przy wykorzystaniu procesów skanowania i drukowania (reprodukcji), mogących być wykorzystanymi w ramach własnego użytku osobistego.

Uwzględniając powyższe za urządzenia reprograficzne mogą być uznane w szczególności faksy, urządzenia wielofunkcyjne zawierające faks, aparaty fotograficzne o rozdzielczości od 3 milionów pikseli, aparaty telefoniczne wyposażone w aparat fotograficzny o rozdzielczości od 3 milionów pikseli, drukarki, urządzenia wielofunkcyjne zawierające drukarkę oraz komputery osobiste.

Powyższe wskazanie urządzeń reprograficznych jest jedynie wskazaniem przykładowym. Ustawodawca uwzględnił bowiem fakt, iż w związku z rozwojem techniki nie należy obowiązkowo opłat łączyć z konkretnym, nazwanym urządzeniem. Wykorzystanie ogólnego terminu „urządzenie reprograficzne” powoduje, że mimo postępu techniki i pojawiania się na rynku nowych urządzeń służących kopiowaniu utworów, norma prawna pozostaje cały czas aktualna. Konieczne jest jednak równocześnie dokonywanie jej prawidłowej wykładni.

Pojęcie „czystych nośników”

W rozporządzeniu wykonawczym, wydanym zgodnie z art. 20 ust. 5 PrAut³¹, jako „czyste nośniki”, służące do utrwalania, w zakresie własnego użytku osobistego, utworów przy użyciu urządzeń reprograficznych, wskazano jedynie papier kserograficzny.

Pojęcie importera

Do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie wprowadzono definicji „importera”, tak jak uczyniono to w art. 449⁵ § 2 KC dotyczącym odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny.

³⁰ W sytuacji, gdy opłaty są na niskim poziomie oraz w sytuacji, gdy obejmują niewielką kategorię urządzeń, a co za tym wpływy uzyskiwane z opłat są na niskim poziomie, dokonywanie repartycji tzw. bezpośredniej (wypłata bezpośrednio na rzecz twórców) jest zbyt kosztowne i może okazać się w praktyce niemożliwe.

³¹ Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003r. w sprawie określenia kategorii urządzeń ... (patrz przypis 1)

Zgodnie definicją zawartą w kodeksie cywilnym, importerem jest ten kto produkt pochodzenia zagranicznego wprowadza do obrotu krajowego, a więc na teren Polski.

Definicja ta może być w pełni zastosowana do zdefiniowania pojęcia „importera” użytego w art. 20 PrAut. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej nie zmieniło obowiązków dotychczasowych producentów i importerów urządzeń reprograficznych oraz czystych nośników w zakresie opłat wynikających z art. 20 PrAut.